

NASILJE U PORODICI

Sažetak

U radu se analizira teorijsko određenje, te kriminološki i sociopatološki aspekt nasilničkog ponašanja i nasilja u porodici. Baziramo se na određenju pojma nasilja u porodici, na posljedicama koje ono izaziva, kao i na kriminalnoj fenomenologiji i etiologiji nasilničkog ponašanja, te se osvrćemo na uticaj koji bolesti zavisnosti imaju na fenomen nasilja u porodici. U radu će biti prikazani određeni statistički podaci koji se odnose na stopu ove vrste devijantnog ponašanja u Bosni i Hercegovini. Isto tako, pomenućemo pravno-normativni okvir, kako u našoj zemlji, tako i na globalnom nivou.

Ključne riječi: nasilje, pravni okvir, porodica, nasilničko ponašanje.

1. Uvod

Porodica, kao osnovna ćelija društva, ima veoma značajnu ulogu u razvoju čovjeka kao pojedinca, ali i društva uopšte. Porodicu čini zajednica više osoba koje žive u zajedničkom domaćinstvu a koje međusobno vezuje rođenje, brak ili usvojenje, i kao takva, ona je osnovna ljudska zajednica koja ima veliki uticaj na formiranje svake ličnosti pojedinačno, što je od izuzetne važnosti za društvo u cjelini. Ovako značajna uloga porodice u društvu predstavlja jedan od osnovnih razloga za pristupanje problemu nasilja u porodici sa mnogo više pažnje, posmatrajući ga kao sociopatološku pojavu.

Nasilje, globalno, godišnje uzme živote 1,5 miliona ljudi, gdje oko 50% od tog broja izvrši samoubistvo, oko 35% izgubi život ubistvom, a nešto više od 12% nastrada u ratovima ili nekim drugim oblicima sukoba (World Health Organization, 2004). Nasilje je jedan od najkompleksnijih fenomena imanentnih ljudskom društvu i ljudskoj prirodi. Kao pojavu izučavaju ga, sa različitih aspekata, brojne nauke: filozofija, sociologija, socijalna patologija, kriminologija, medicina, psihologija i druge. One se bave traženjem i objašnjenjem uzroka i faktora koji dovode do različitih manifestacija nasilničkog ponašanja čovjeka, u grupi ili zajednici.

Nasilje u porodici ne predstavlja novu i savremenu pojavu. Ono je oduvijek prisutno u društvu, ali se u prošlosti smatralo privatnim problemom porodice u kojoj se nasilje dešava, a nikako kao kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda

¹ Student III godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, marijacicic@yahoo.com.

ili kao oblik diskriminacije. Dakle, iako je dugo prisutan u društvu, problem porodičnog nasilja je tek nedavno prepoznat kao društveni problem. Ova tema je u fokusu interesa svjetske javnosti negdje od sedamdesetih godina XX vijeka, kada se počelo ozbiljnije istraživati nasilje nad ženama i u partnerskim odnosima, što je rezultiralo osnivanjem prvih skloništa za zlostavljane žene u Londonu 1972. godine. Međutim, na našim prostorima prve promjene primijećujemo tek krajem devedesetih godina XX vijeka. Ove promjene se odnose na poboljšanje zaštite žrtava nasilja, donošenje i promjenu relevantnih zakona, edukaciju struke koja se bavi ovom problematikom, obavješavanje javnosti, razvoj različitih servisa za pomoć žrtvama, kao i razvoj mehanizama za ravnopravnost polova.

Porodično nasilje je jedan izuzetno ozbiljan problem koji je prešao veoma dug put od načina prepoznavanja, preko privatnog problema same porodice, do ozbiljnog društvenog problema i kršenja osnovnih ljudskih prava. Ono je pojava koja se javlja u svakom društvu, unutar porodice ili partnerskih odnosa, bez obzira na dob, pol, klasu, obrazovanje, vjersku pripadnost ili političko opredjeljenje. Međutim, i pored toga, još uvijek postoji čitav niz problema vezanih uz nasilje u porodici, njegovu prevenciju i osiguravanje odgovarajuće i pravovremene pomoći i podrške žrtvama ovog oblika nasilja. Neobično je da se o određenim grupama žrtava češće govori, dok neke druge ostaju potpuno zanemarene, te se o njima veoma rijetko govori i nema nikakvih istraživanja, što dovodi do njihove marginalizacije, diskriminacije i veoma teškog položaja kada je u pitanju dolazak do pomoći i podrške. Takođe, iznenađujuća je činjenica da i danas, uprkos brojim istraživanjima i naučnim i stručnim radovima i raspravama o ovoj problematici, još uvijek imamo prilično nejasne i dvosmislene odgovore na neka osnovna pitanja poput uzroka nasilničkog ponašanja i modaliteta njegovog suzbijanja i sprječavanja.

2. Pojam i definicija nasilja i nasilja u porodici

2.1. Pojam i definisanje nasilja

Pojam nasilja se u kriminološkoj literaturi različito određuje,² odnosno, može se definisati na više načina. Pri tom, često se pojam nasilje i pojam agresija analiziraju kao sinonimi. Međutim, pojedini teoretičari naglašavaju suštinske razlike koje postoje u terminološkoj analizi ova dva pojma. Jedni vide nasilje kao esencijalno ljudsku karakteristiku kojom se u interpersonalne odnose unosi destrukcija, dok je agresija ono što nam je zajedničko sa životinjama. Prema drugima, agresija je kod ljudskih bića zasnovana na biologiji, kao reakcija na ugrožavanje, a nasilje je tjelesno aktuelizovanje agresije sa zadatkom da ukloni

² Vid. šire I. Marković, *Osnovi krimiologije*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka 2007, 208-212; R. Masters/C. Roberson, *Inside Criminology*, Prentice Hall, Engelwood Cliffs 1990, 382; Đ. Ignjatović, *Kriminologija*, JP "Službeni glasnik", Beograd 2006, 264-268.

opasnost.

U nauci ne postoji jedinstveno mišljenje o tome šta se podrazumijeva pod pojmom nasilja. Profesor Ignjatović navodi stanovište po kojem postoje tri vrste definicija nasilja: a) široke, koje obuhvataju mnoštvo najrazličitijih pojava, kakvo je npr. „strukturno nasilje“; b) uže, koje podrazumijevaju namijerno nanošenje fizičkih i, eventualno, psihičkih povreda čovjeku; i c) definicije zasnovane na legitimitetu - u ovu kategoriju svrstavaju samo takve namijerno nanijete povrede koje nisu legitimne po pozitivnom zakonodavstvu. Ovaj autor smatra da su uže definicije najprihvatljivije i za ovakva djela koristi izraz „lično nasilje“.³

Jedna od najširih definicija nasilja u domaćoj literaturi jeste i određenje autora M. Milosavljevića, koji pod ovim pojmom podrazumijeva „različite akte, postupke i ponašanja pojedinaca, grupa, društvenih institucija, organizacija ili društva u odnosima prema ljudima, koji uključuju primjenu fizičke, psihičke, političke ili neke druge sile kojima se ugrožava fizički, psihički ili socijalni integritet čovjeka i izazivaju različita fizička i psihička oštećenja i druge nepovoljne posljedice“.⁴

Svjetska zdravstvena organizacija dala je jednu od najširih i najsveobuhvatnijih definicija, prema kojoj je „nasilje namijerno korištenje fizičke sile ili moći, protiv sebe, drugog lica, ili prema grupi ili zajednici, što za posljedicu može imati povrede, psihičke povrede, lišavanje, zanemarivanje ili smrt“.⁵ Definicija naglašava da, za čin koji se klasifikuje kao nasilje, lice ili grupa mora imati namjeru da koristi silu ili moć protiv drugog lica ili grupe. Dakle, i ovdje se nasilje razlikuje od nenamjernih incidenata koje dovode do povrede ili proizvode štetu.

2.2. Pojam i definisanje nasilja u porodici

Kao i sam pojam nasilja, porodično nasilje je veoma širok pojam koji obuhvata nasilje među partnerima, nasilje nad djecom, kao i nad starijim članovima porodice i porodične zajednice. To je nasilje koje se odvija u privatnoj sferi života, odnosno ono predstavlja sve nasilne radnje među članovima porodice koji žive zajedno, pa otuda sam pojam nasilje u porodici. Teorijski, nasilje u porodici možemo odrediti kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad dugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulisanjem.⁶ Na teritoriji Republike Srpske,

³ Đ. Ignjatović, *Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011, 182.

⁴ M. Milosavljević, *Nasilje nad decom*, Fakultet političkih nauka, Beograd 1998, 33.

⁵ D. Spasić, „Nasilje kao predmet izučavanja kriminoloških nauka“, u Ž. Kešetović (ur.), *Bezbednost i zaštita organizovanja i funkcionisanja vaspitno-obrazovnog sistema u Republici Srbiji (osnovna načela, principi, protokoli, procedure i sredstva)*, Beograd 2011-2014, 220.

⁶ M. N. Simović/V. M. Simović, „Porodično nasilje u Bosni i Hercegovini: pojam, uzroci i pravni standardi“, *Nasilnički kriminalitet – seksualna delinkvencija i nasilje u porodici*, JZU Zavod za

nasilje u porodici se zakonski reguliše Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske⁷ koji u članu 6 stav 1 ovo nasilje definiše tako da ono postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice ili porodične zajednice.

Prema navedenim zakonskim definicijama, nasilje u porodici podrazumijeva različite oblike nasilja i nasilničkog ponašanja među članovima porodice. Ono uvijek pretpostavlja zloupotrebu moći u odnosima koji se temelje na nejednakosti.⁸ Definisane nasilja u porodici može se razlikovati i po određenosti po oblastima, odnosno pristupu iz kojih se problematika posmatra. Nasilje u porodici možemo podijeliti po različitim oblicima ispoljavanja kao što su:

- fizičko nasilje koje podrazumijeva korištenje dijelova tijela ili oružja radi prijetnje, kazne, dominacije, kontrolisanja ili povrijeđivanja druge osobe. Može se vršiti različitim načinima i sredstvima, a za posljedicu ima laku tjelesnu ili tešku tjelesnu povredu;
- psihičko nasilje koje se odnosi na ozbiljnu prijetnju da će biti napadnut život ili tijelo člana porodice. Ono se takođe odnosi na zastrašivanje, konstantno kritikovanje, podcjenjivanje, različite optužbe, emocionalno ucjenjivanje, stvaranje nesigurnosti kod žrtve, verbalno zlostavljanje, uznemiravanje, maltretiranje i slično;
- seksualno nasilje koje se odnosi na svaki vid povrede polne slobode i morala, svaki vid degradiranja ili ponižavanja na seksualnoj osnovi, svaki vid prisiljavanja na seksualni odnos i silovanje. Ovu vrstu nasilja često prate i fizičko i psihičko nasilje, a često se svi ti slučajevi nasilja vrše istovremeno i kao takvi su posebno ponižavajući;
- ekonomsko nasilje koje uglavnom obuhvata uzimanje novca i vrijednih stvari, kontrolisanje zarade i primanja, zabrana članu porodice da raspolaže svojim i zajedničkim приходima, zabrana da se zaposli i ostvari sopstvene prihode, oduzimanje sredstava za rad, nametanje obaveze stalnog podnošenja detaljnih izvještaja o trošenju novca i slično.⁹

Nasilje u porodici se takođe može odrediti i po tome ko su bile žrtve nasilja, i to kao nasilje među partnerima, nasilje nad starijim osobama članovima porodice i nasilje nad djecom u porodici. Svaki od ovih oblika nasilja ukazuje

forenzičku psihijatriju, Sokolac 2020, 146.

⁷ “Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019.

⁸ M. Ajduković, *Određivanje i oblici nasilja u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb 2000, 11.

⁹ V. M. Simović/A. Pirić, “Otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela nasilja u porodici”, *Nasilnički kriminalitet – seksualna delinkvencija i nasilje u porodici*, JZU Zavod za forenzičku psihijatriju, Sokolac 2020, 171.

na povrijeđivanje i ugrožavanje sigurnosti i odnosa povjerenja, a manifestuje se u elementima moći i kontrole nad žrtvama, a i ispoljava se kroz kontinuiranu i dugotrajnu primjenu fizičke i psihičke sile. Nasilje pogađa veoma bliske članove porodice među kojima bi trebalo da postoji slaganje, privrženost, iskrenost i emotivnost. Obrazac nasilnog ponašanja učinioca usmjeren je na postizanje kontrole nad žrtvom odnosno ograničava slobode mišljenja i ponašanja žrtve.¹⁰

Nasilje u porodici je i oblik rodno zasnovanog nasilja. Rodno zasnovano nasilje je zajednički termin za bilo koji štetan akt učinjen protiv volje druge osobe a koji je zasnovan na društveno propisanim razlikama između muškaraca i žena. Iako rodno zasnovano nasilje pogađa više žene i djevojčice, kao rezultat potčinjenog položaja žena u odnosu na muškarca, nasilje na osnovu roda može biti usmjereno i prema muškarcima i dječacima.¹¹

3. Statistički podaci

Prema istraživanjima sprovedenim u Bosni i Hercegovini 90% građana izražava visok stepen svjesnosti o problemu nasilja u porodici, međutim 45% građana nasilje u porodici još uvijek gleda kao privatni problem.¹² Ovo pokazuje da naše društvo u procesu tranzicije, postaje svjesno određenih problema, međutim patrijarhalni društveni kontekst još uvijek ima značajan uticaj te se rješavanje datih problema smatra privatnom stvari, čemu doprinosi i podatak da 80% ispitanika smatra u određenim situacijama opravdanim nasilje nad članom porodice. Da se radi o ozbiljnom problemu, pokazuju i statistički podaci koji govore da je 47% žena u Bosni i Hercegovini tokom života iskusilo neki oblik nasilja, dok je u posljednjih godinu dana nasilje u porodici doživjelo 12% ispitanica. Najčešće se radi o fizičkom nasilju, zatim psihičkom, ali i seksualnom. Međutim, bitno je istaći da je nasilje najčešće kombinovano.¹³ Uzrok nasilja u porodici leži u naučenom obrascu ponašanja, vaspitnom kontinuitetu kojem doprinose i obrazovni, sociološki, ekonomski, zdravstveni i drugi faktori. Kako nema značajnih razlika u pojavi nasilja u porodici na osnovu životnog standarda, finansijskog stanja i obrazovnog statusa, može se utvrditi da je nasilje u porodici naučen obrazac ponašanja integrisan u izgradnju kako individualnih identiteta, tako na kraju i društvenog kolektiva koji ovo ponašanje smatra prihvatljivim uz

¹⁰ Vid. Violence domestique, violence conjugale et maltraitance des enfants, <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR121/17chapitre17.pdf> (20.12.2020.)

¹¹ N. Galić/H. Huhtanen, *Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH*, CPU Printing Company, Sarajevo 2013, 10.

¹² Z. Hrnčić/F. Bećirović, *Postupanje u slučajevima nasilja u porodici – multisektorski odgovor*, „Dobra knjiga“ d.o.o. Sarajevo 2018, 9

¹³ Hrnčić/Bećirović, 9.

direktnu povezanost sa patrijarhalnim društvom.¹⁴

4. Uzroci i faktori nasilničkog ponašanja

Uzroci porodičnog nasilja su multifaktorski. U sociološkom smislu su povezani sa odrastanjem i nasilnika i žrtve (period od 18 do 30 godine života), materijalnim uslovima života i socijalnim statusom nasilnika i žrtve, životnim iskustvom u nasilnoj porodici, odrastanjem i uslovima života u alkoholičarskoj porodici, nezaposlenost, seksualna frustracija i nezadovoljstvo poslom. Socijalni činiooci i kulturni faktori naslijeđa utiču na društvenu svijest u kojoj porodično nasilje postaje svakodnevna pojava koja se i običajno i institucionalno toleriše. Posebno se to odnosi na ulogu žene u društvu i status djeteta u porodici. Oni direktno ili posredno stimulišu patrijarhalno društveno i porodično tradicionalno stanje odnosa, subordinacijom jednih i potčinjavanjem drugih članova porodice. Istorijsko naslijeđe sa tradicionalnim običajima doprinose slabom ekonomskom statusu žena i socijalnom statusu djeteta, što ih stavlja u zavisnan položaj kao prirodnom pravu u raznim oblicima nasilja. Osnovni uzroci porodičnog nasilja proizlaze iz etioloških osnova datih kroz socijalne faktore i posebno izdvojenu oblast porodični faktori delinkvencije. U najvećem broju slučajeva, uzroci porodičnog nasilja su u kombinaciji sa socijalnim, psihopatološkim i kulturno-istorijskim činioocima. Ovde je ipak nužno ukazati na neke osobenosti samog nasilja. Osnovni motiv kod porodičnog nasilja je sticanje i zadržavanje kontrole nad porodičnom zajednicom ili pojedinim njenim članovima, što je posljedica patrijarhalnosti društva i neravnopravne raspodjele moći (fizičke i statusne) među njenim članovima. Polazeći od stereotipa tradicionalnosti većina žrtava nasilja je naučena da ga zaslužno očekuje. Pored nasilja, različito vrjednovanje muškarca i žene, starijeg i mlađeg, roditelja i djece takođe je uticalo na osećanje bespomoćnosti i zavisnosti jednih prema drugima i na nužnost tolerancije. Istraživanja pokazuju da porodično nasilje eskalira, tj. da što duže traje, češće se ponavlja, postaje sve surovije i brutalnije. Nasilje počinje sa malim napadima, ali vremenom dolazi do ozbiljnih povreda, koje mogu da se završe ubistvom. Poseban aspekt predstavlja psihičko nasilje koje se izražava u svjesnom stvaranju atmosfere straha koja je dio nasilja. Uočena je povezanost između zaposlenosti i socio-ekonomskog položaja muškarca i nasilja u porodici. Tradicija i prenošenje „kulturnih obrazaca“ učinili su da porodično nasilje u društvu ima visok nivo tolerancije u društvenoj reakciji, pa i u samoj zakonodavnoj sferi. Veliki broj zemalja u svijetu nije uopšte regulisao ovo pitanje svojim krivičnim zakonodavstvom, dok je jedan broj, osim slučajeva s najtežim posljedicama, prepustio to privatnoj inicijativi, odnosno da oštećena osoba vodi privatni

¹⁴ Hrnčić/Bećirović, 9. Vid. šire Facts and figures: ending violence against women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures> (20.12.2020.)

postupak po prijedlogu tužioca. Nasilnici u porodici se ne procesuiraju brzo i efikasno, njihovo se ponašanje ne osuđuje sistemski i kroz osudu socijalne sredine i javnog mnjenja. Ovaj problem se uočava u evropskim forumima i na njega pojedinim odlukama države upozoravaju i skreće im se pažnja na ozbiljnost problema. Tako je u toku 2009. godine povodom slučajeva porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom, Tomašić protiv Hrvatske¹⁵ i Opuz protiv Turske¹⁶ Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, donio dvije odluke, obe donošenjem osuđujućih presuda protiv pomenutih država, jer je stao na stanovište da postoji odgovornost država u slučajevima porodičnog nasilja zbog nepreduzimanja odgovarajućih radnji i mjera od strane nadležnih državnih organa prinude.¹⁷ Sud je, prilikom donošenja presude protiv Turske skrenuo pažnju na dužnost država da zaštite lica koja trpe nasilje, a koje je dobrim dijelom rezultat nemara države i njene nesposobnosti da ovo nasilje spriječi, kao i da efikasno procesuiraju i kazni učinioce ovih djela. Sud je naglasio potrebu da država, odnosno javni tužilac, nastavi gonjenje učinioca krivičnog djela koje je po karakteru porodično nasilje, iako se žrtva povukla iz postupka, odnosno odustala od krivičnog gonjenja. Po mišljenju Suda, država mora da posveti dužnu pažnju činjenici da se žrtva iz postupka često povlači protiv svoje volje i pod prijetnjom učinioca. Pored navedenog, uzroci nasilja u porodici sadržani su i u drugim faktorima, prvenstveno socijalnim. Ovo je naročito izraženo u siromašnim sredinama, gdje vladaju nezaposlenost, socijalna i egzistencijalna nesigurnost, lična zavisnost i statusno stanje dominacije i podređenosti. Međutim, dobrim dijelom porodično nasilje je posljedica porodične patologije, psihičkih poremećaja, alkoholizma ili nekih situacionih okolnosti. U takvim slučajevima porodični sistem se adaptira na asocijalno ponašanje člana, koji diktira način komunikacije i odnose. Alternativa u ponašanju porodice s takvim članom je ili tolerancija (trpljenje nasilja) ili pribjegavanje nasiljem prema njemu. Nerijetko, postoje porodice s vrlo neusklađenim odnosima, sa slabom ili kurtoaznom komunikacijom s okolinom, usljed čega se za poremećaj odnosa i ne zna sve dok ne nastanu tragične posljedice. S druge strane, ljudi izuzetno rijetko reaguju na konflikte unutar porodice iako se za slučajeve nasilja zna duže vrijeme. Predstava da je dom sigurno mjesto i da je intimnost doma nedodirljiva ponekad dom čini „utočištem“ zla i patologije. Ekonomska zavisnost, kulturni i tradiconalni obrasci i socijalni status, sprječavaju žrtvu da napusti nasilnu vezu, jer su ekonomski zavisne od nasilnika. Običajima i kulturom ograničene su da preduzmu nešto u svoju zaštitu, već trpe nasilje i ostaju u nezdravoj zajednici. Patrijarhalno uređenje, vremenom stvara svjesna uvjerenja da je nasilje nužno trpiti i zbog potrebe da se njeguje idilična slika porodičnog sklada, pri čemu

¹⁵ Branko Tomašić and Others v. Croatia, application no. [46598/06](#) od 15.1.2009. godine.

¹⁶ Opuz v. Turkey, application no. [33401/02](#) od 9.6.2009. godine.

¹⁷ M. Bošković, "Porodični faktori kriminaliteta i porodično nasilje", *Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu*, 44/2010, 128.

se očuvanje izgleda srećne porodice prema spoljnom svijetu smatra obavezom. Porodično nasilje je neupadljivo, porodica u kojoj ono postoji je zatvorena, a članovi porodice ga skrivaju od sredine smatrajući to privatnim problemom, često i sramotom. Zašto žena trpi ovakve akte nasilja u porodici vezano je za: određene vrste straha, jer se plaši da će nasilnik postati opasniji po nju i djecu ako ona ode, vjeruje da je deci nasilni otac ipak bolji nego da ga uopšte nemaju, neobaviještenost o statusu i pravima u slučaju razvoda, finansijska zavisnost u slučaju nezaposlenosti, nedostatka podrške, rodbine, sredine i institucija društva, osjećanje odgovornosti za raspad porodične strukture, odsustvo samopoštovanja i nedostatak alternative uopšte. Najčešće stanje u koje zapadaju žene žrtve porodičnog nasilja je depresija. Kod njih se, usljed kontinuiranog trpljenja nasilja, javlja neugodno stanje pojačanog neraspoloženja i klonulosti psihičke i fizičke energije kojem se subjekt potpuno prepušta. Kao psihički poremećaj predstavlja veoma heterogen skup simptoma vezanih za prolazno ili trajno opadanje neuropsihičke tenzije. Neraspoloženje (tuga) je prateći dio njihovog života. Ona postaje njihov unutrašnji svijet, daje smisao životu i vremenom postaje „normalnost“, s neizbježnim gubicima i frustracijama svakodnevnog, stanje koje može da varira od blagih oblika do onih koja su prijetnja životu. Posljedično se manifestuje u vidu fizičkih smetnji, poremećajima osjećanja (razdražljivost, nestrpljivost, bijes i agresivna osjećanja), poremećajima u ponašanju (povlačenje iz društvenih, radnih i zabavnih aktivnosti) i poremećajima u mišljenju. Žrtve koje zapadaju u ovu vrstu osjećanja odluke o prekidu s partnerom donose teško, postoji osjećanje nadolazeće i neizbježne katastrofe, preokupiranost sopstvenim greškama ili manama i evidentna preterana samokritičnost sa bezrazložnim samoosuđivanjem.¹⁸

4.1. Porodično nasilje i bolesti zavisnosti

Kada govorimo o bolestima zavisnosti, porodica je najosjetljivija na alkoholizam svoga člana. Alkoholizam od strane nekog člana porodice snažno se odražava na njeno funkcionisanje i čini je disfunkcionalnom porodicom. Zavisnička porodica je sistem u kojem je jedan član zavisnim (alkoholičar), tako da alkohol i ponašanje vezano za alkoholizam postaju centralni organizacioni princip porodičnog života. Promjene koje se dešavaju kod alkoholičara i neminovno odražavaju na porodicu možemo svrstati u pet grupa:¹⁹

- alkohol potencira osobine ličnosti

¹⁸ Vid. šire W. D. Norwood/E. N. Jouriles/R. McDonald/P. R. Swank, "Domestic Violence and Deviant Behavior", *Violence Against Women and Family Violence: Developments in Research, Practice and Policy*, NCJ 2004.

¹⁹ R. Kovačević/B. Kecman, *Ubistvo u porodici*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2006, 23.

- alkohol potencira već postojeću psihopatologiju
- alkohol stvara uslov za razvoj novih psihopatoloških poremećaja
- alkohol remeti porodičnu psihodinamiku
- alkohol generiše agresivno ponašanje u porodici.

Javlja se poremećena komunikacija, emocionalni odnosi u porodici postaju nestabilni, dominiraju laži i opravdanja, porodica zapada u sve veće finansijske probleme, porodične uloge su poremećene i deformišu se društvene veze. Najčešće porodične posljedice su odvajanje od porodice, svade, nasilje u porodici, dolazak kući kasno ili nedolazak po nekoliko dana, neizvršenje porodičnih obaveza, tajnovitost, destruktivno ponašanje, krađa novca ili drugih vrijednih stvari iz kuće, neodgovornost, neiskrenost, laži i manipulacije. Voljna aktivnost je ozbiljno narušena. Alkoholikar nema realne ciljeve, a još manje snage da realizuje svoje irealne ciljeve.

Kada je riječ o krivičnom pravnom procesuiranju djela nasilja u porodici, podaci govore da se muškarci češće hapse, da im se češće određuje pritvor, i da im se češće izriče kazna nego ženama kao izvršiocima ovog oblika nasilja. Sudovi češće izriču kaznu zatvora u slučajevima u kojima je krivično djelo nasilja u porodici tretirano kao dio šireg konteksta dugotrajnog nasilja, a na određivanje pritvora i kažnjavanje utiče težina izvršenog nasilja, kao i zlostavljanje drugih članova porodice. S druge strane, alkoholizam ima značajan uticaj na odluku policije o hapšenju i odluku suda o određivanju pritvora, ali ne in a odluke o kazni ili uslovnoj osudi.

Mišljenja o postojanju uzročne veze između zavisnosti od droga i kriminaliteta su podijeljena. Postoje autori koji zastupaju stav da zavisnost od droga uzrokuje direktno kriminalno ponašanje, a neki tvrde da ove dvije socijalno-patološke pojave nisu ni u kakvoj kauzalnoj vezi. Mnoge studije, koje upoređuju one koji uživaju drogu, sa onima koji je ne uzimaju, ukazuju da uživanje droge ipak jeste faktor koji dovodi do kriminaliteta. Naime, većina autora smatra da su narkotici samo oroz za oslobađanje agresivnih i sadističkih naboja, koji već postoje u ličnosti.²⁰

U praksi se najviše susrećemo sa psihičkim i fizičkim nasiljem od strane muškaraca.²¹ U alkoholisanom stanju vrijeđaju suprugu, majke, djecu, upućuju im

²⁰ S. Marjanović, "Bolesti zavisnosti i nasilje u porodici", *Nasilnički kriminalitet – seksualna delinkvencija i nasilje u porodici*, JZU Zavod za forenzičku psihijatriju, Sokolac 2020, 215.

²¹ Primjeri iz prakse: (1) Muškarac tridesetih godina, neoženjen, živi sa majkom i bakom. U posljednjih deset godina konzumira alcohol povremeno. U alkoholisanom stanju napada, psuje, prijeti majci i baki. U pijanom stanju, kada mu baka nije dala novac za cigarete, slomio joj je ruku, a psihički je maltretirao majku. Nakon trijeznjenja ispoljava osjećaj krivice, samo plače, navodi nesjećanje na cijeli kritični događaj. (2) Pod dejstvom alkohola, suprug je napao suprugu jer je bio ubijeden da ga truje jer hoće da se uda za komšiju. U policiji je udario policajca. Prema navodima supruge, kad je trijezan on je miran, veliki radnik, nikoga ne dira. U posljednje tri godine, čim popije postaje agresivan. Vid. šire Marjanović, 219.

pogrdne riječi, psovke, prijetnje; lupaju i razbijaju po kući, fizički ih maltretiraju, tuku i izbacuju iz kuće. Najčešće se sve to dešava bez povoda ili je povod sitnica koja ih razjari i tada započinu nasilje. Po trijeznjenju, u većini slučajeva su mirni, prihvataju sve, obećavaju da će se promijeniti, neki se i ne sjećaju šta se sve dešavalo, daju mnoga obećanja članovima porodice, ispoljavaju kajanje i želju da se sve promijeni. Mnogi od njih prihvataju liječenje nakon dužeg vremena zavisničkog staža i agresivnih ispada, ali na žalost i pored započinjanja liječenja česti su recidivi i ponavljanje nasilja.²²

5. Posljedice nasilničkog ponašanja

Kao što je već rečeno, nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i zlostavljanje mogu obuhvatiti širok raspon nasilnih djela. Iako sva djela nasilja u porodici ne predstavljaju krivično djelo ili prekršaj prema zakonima u Bosni i Hercegovini, važno je za ukupnu procjenu predmeta i izricnje kazne da postoji jasno razumijevanje raznovrsnosti i/ili obrasca počinjenog nasilja.

Nasilje u porodici je uočljivo u čitavom nizu oblika – od psihološkog preko ekonomskog i fizičkog do seksualnog nasilja. Iako se često više pažnje posvećuje različitim oblicima fizičkog i seksualnog nasilja, emocionalno ili psihičko nasilje, pogotovo ako se redovno ponavlja, stvara kontekst u kojem fizičko i seksualno nasilje puno više iscrpljuju žrtvu. Redovno emocionalno zlostavljanje može ukloniti potrebu za primjenom fizičkog nasilja kao sredstva kontrole, budući da je žrtva već prestrašena i emocionalno onesposobljena. Pojedinačni čin nasilja u porodici nije slučajan i izolovan događaj gubitka kontrole već dio kontinuiranog obrasca ponašanja.²³ Nasilje najčešće počinje da se manifestuje: poslije zasnivanja bračne zajednice, u trudnoći, poslije rođenja djeteta i poslije ženinog pokušaja uspostavljanja ekonomske nezavisnosti.²⁴ Većina nasilnika su iz različitih razloga i vješti “manipulatori”, tako da nakon ispoljenog nasilja na različite načine izražavaju kajanje, pogotovo u početku ispoljavanja nasilja. Spremni su se i zakleti da se nasilje više neće ponoviti, plaču i mole da im se oprost.

Ako nasilno ponašanje ne izazove za nasilnike neprijatne posljedice, učestalost i intenzitet nasilja će se povećavati. Uz to, nasilnik neće sam potražiti pomoć za svoje psihološke probleme, jer ima slab kapacitet da ih prepozna i teško mu je da zatraži pomoć. Drugi razlog netraženja pomoći je da on, putem zloupotrebe autoriteta i povjerenja koje je imao u porodici održava svoj psihološki ekvilibrijum i izvan porodice može da funkcioniše kao pristojan i ugledan čovjek.

²² Vid. Marjanović, 215-220.

²³ A. Milić (ur.), *Sprječavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj*, Priručnik za postupanje subjekata zaštite, Vlada Republike Srpske, Banja Luka 2010, 83.

²⁴ *Ibid.*

Nasilje u porodici, pogotovo dugotrajno, može ostaviti teške posljedice. Neke od njih su vrlo vidljive i jasne kao što je većina tjelesnih povreda, neke su manje uočljive i često skrivene čitavim nizom drugih simptoma, kao što je slučaj sa psihološkim nasiljem. Osim toga, neke posljedice su neposredne, a neke se razvijaju s vremenom kao što je najčešće slučaj sa psihološkim poteškoćama, pogotovo u slučajevima ponovljenog nasilja kao što je nasilje u porodici. Fizičke posljedice porodičnog nasilja uključuju tjelesne povrede i narušeno tjelesno zdravlje, uključujući razvoj hroničnih bolesti i narušeno reproduktivno zdravlje. Psihičke posljedice su, po pravilu, nevidljive i neprepoznatljive i mnogo su češće od fizičkih posljedica, iako ih nije uvijek lako povezati sa stvarnim uzrokom.²⁵

6. Normativni okvir

6.1. Domaće zakonodavstvo

Zaštita žrtava porodičnog nasilja se osigurava kroz domaće pravne instrumente koje nalazimo u svim segmentima vlasti koji štite porodicu u cjelosti, a naročito njene najranjivije članove. Normativnopravni okvir kojim se uređuje oblast nasilja u porodici u BiH je u posljednjih nekoliko godina doživio značajnu ekspanziju samim zaokretom u društvenoj percepciji problema nasilja u porodici kao javne, a ne više samo privatne stvari. Usvojeni su specijalni zakoni koji tretiraju problem nasilja u porodici koji sa već postojećom regulativom čine jaku zakonsku osnovu koja bi trebala omogućiti društvenim činiocima pozitivne pomake u borbi protiv nasilja u porodici.²⁶ Normativna regulativa na nivou Bosne i Hercegovine polazi od Ustava Bosne i Hercegovine, garantuje primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda koje su zajamčene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, te se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini.

Zakon o ravnopravnosti polova²⁷ definiše nasilje u porodici kao vrstu nasilja koje se dešava u privatnoj sferi života. Nasilje po osnovu pola je svakako djelovanje kojim se nanosi ili može nanijeti fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili gupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. Ovaj zakon tretira nasilje kao krivično djelo (član 29), propisujući da ko na osnovu pola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjeleski integritet – kazniće se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.²⁸

²⁵ M. N. Simović/V. M. Simović, 150.

²⁶ A. Milić, 83.

²⁷ "Službeni glasnik BiH", br. 16/2003.

²⁸ Vid. šire I. Marković, "Krivičnopravna regulativa i kaznena politika u oblasti rodnozasnovanog

Pored posebne inkriminacije u krivičnom zakonodavstvu, uvojeni su posebni zakoni o zaštiti od nasilja u porodici koji propisuju posebne mjere za sprječavanje i suzbijanje nasilja u porodici, kao i podzakonski akti za provođenje zakona. Tako je stvorena adekvatna normativno – pravna regulativa za ostvarivanje efikasne zaštite od nasilja u porodici koja istovremeno predstavlja i dobar normativni osnov za njeno unaprijeđenje. Dodatno, kako nasilje u porodici zahtijeva interdisciplinarni pristup i saradnju, u cilju unaprijeđenja i jačanja međusobne saradnje u zaštiti, pomoći i podršci žrtvama nasilja u porodici i koordinisanog odgovora na suzbijanje i sprječavanje ponavljanja nasilja – potpisan je Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj čiji su potpisnici Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i sokojalne zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

U Republici Srpskoj, nasilju u porodici značaj se pridaje još davne 2000. godine, kada je na snagu stupio prvi Krivični Zakonik Republike Srpske, koji je u sebi sadržao krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Republika Srpska je bila prva na prostoru bivše Jugoslavije koja se bavila problemom krivičnopravne regulative rodnozasnovanog nasilja i ovo krivično djelo uvela u svoje krivično zakonodavstvo. Međutim, problemi se javljaju stupanjem na snagu prvog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici 2006. godine. Ovaj zakon je, faktičkim preuzimanjem radnje krivičnog djela nasilje u porodici i porodičnoj zajednici i definisanjem takve radnje kao prekršaj, stvorio veliku konfuziju kod lica koja su u poziciji da ove zakone i primijenuju. Dakle, javljala se paralelna mogućnost definisanja radnji nasilja u porodici i kao prekršaj i kao krivično djelo, te se javljaju problemi u tumačenju i primijeni ovih odredbi, kako od strane službenih lica i organa unutrašnjih poslova, tako i od strane tužilaštva i sudova. Postojala je mogućnost da se isto djelo u jednom slučaju vodi kao prekršaj, a u drugom kao krivično djelo. Ovakva situacija u svakom slučaju nije ulijevala povjerenje u sistem osobama koje su bile žrtva ovog djela. Iz tog, a i brojnih drugih razloga, izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koje su stupile na snagu u maju mjesecu ove godine, nasilje u porodici i porodičnoj zajednici tretira se isključivo kao krivično djelo. Pored ove nove odredbe, uvedeni su još neki noviteti, kao što su, recimo, obaveza subjekata zaštite da u prvom kontaktu obavijeste žrtvu, na njoj razumljiv način, o svim pravima koja ima i o ustanovama, organima, pravnim licima i organizacijama koje pružaju pomoć, podršku i zaštitu i obaveza za policijske službenike da po svakoj prijavi nasilja u porodici procijeni rizik na osnovu utvrđenih kriterija kako bi se spriječilo ponavljanje nasilja ili nekog drugog težeg krivičnog djela.

Strategijom za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske od 2014. do 2019. godine²⁹ utvrđeni su misija i vizija, vremenski okvir, te strateški ciljevi i programi mjera. Provođenjem strateških ciljeva, pravaca i programa mjera doprinosi se sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici, te jačanju kapaciteta zaštite postupanja u skladu sa zakonom i u najboljem interesu žrtve. Strategiju čine prevencija nasilja u porodici, podrška i pomoć žrtvama nasilja u porodici, zaštita žrtava nasilja u porodici, te praćenje provođenja zakona, politika i mjera protiv nasilja u porodici. Sastavi dio Strategije je Okvirni akcijski plan na osnovu kojeg se donose godišnji akcioni planovi za suzbijanje i sprječavanje nasilja u porodici. Akcioni plan je izrađen u saradnji i uz aktivno učešće predstavnika svih onih aktera koji učestvuju u zaštiti žrtava nasilja u porodici. U svrhu vizije nad provođenjem strategije predviđeno je osnivanje Vijeća za borbu protiv nasilja u porodici Republike Srpske čiji članovi i članice su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete i kulture, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Gender centar i nevladine organizacije. Vijeće u svoj rad uključuje druga ministarstva, institucije subjekta zaštite, nevladine organizacije, te stručne osobe. Zadatak Vijeća je borba protiv nasilja u porodici, osiguranje nesmetanog, koordinisanog i efikasnog ispunjavanja ciljeva Strategije u skladu sa obavezama prema domaćim i međunarodnim standardima.

Pored ovoga, Gender akcioni plan BiH za period od 2018. do 2022. godine³⁰ sadrži mjere koje će biti prevedene radi realizacije tri strateška cilja usmjerena na izradu, provođenje i praćenje programa mjera za unaprijeđenje ravnopravnosti polova u institucijama vlasti po prioritnim oblastima; izgradnju i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti polova, kao i uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva. Među prioritnim oblastima su sprječavanje i suzbijanje nasilja na osnovu pola, uključujući nasilje u porodici i trgovinu osobama, rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima, javni život i donošenje odluka, te dalje jačanje saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou.

6.2. Međunarodnopravni okvir

Međunarodni standardi u oblasti politike i strategije za sprječavanje nasilja u porodici, uopšteno govoreći, sadržani su u različitim dokumentima, kako onim usvojenim na nivou Ujedinjenih nacija, Vijeća Evrope i Evropske unije, tako i u odlukama kojima tijela koja prate primjenu tih dokumenata odlučuju o pojedinačnim slučajevimakršnja prava koja se njima garantuju. Obaveza države

²⁹ Vlada Republike Srpske, maj 2014. godine.

³⁰ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf (10.12.2020.)

je ne samo da prizna i poštuje prava, već i da omogući uživanje u pravima i zaštititi osobe čija su prava povrijeđena.

Međunarodni ugovori postavljaju minimalne standarde priznavanja, poštovanja i zaštite prava ispod kojih države članice ne mogu ići, ali države koje to žele mogu učiniti i više nego što zahtijevaju minimalni standardi. Opšti standardi i nadređeni princip koji uvažava svaki od dokumenata kojim se uređuje oblast nasilja u porodici – jeste da ni jedno djelo nasilja ne smije ostati nekažnjeno.

Pored kažnjavanja učinioca, od država se zahtijeva da osiguraju i odgovarajuće zaštitne i druge mjere kojima se osigurava sigurnost žrtava, a posebno kada se nalaze u situacijama neposredne opasnosti. Države su dužne uspostaviti širok spektar servisa podrške kako bi ublažile negativne posljedice nasilja i rehabilitaciju žrtava. Država treba finansijski podržati ove službe, a posebna pažnja treba da se usmjeri na potrebe osoba koje su zbog nekog ličnog ili drugog svojstva posebno ugrožene i izložene nasilju.

U ovoj oblasti dokumenti usvojeni putem Ujedinjenih nacija, Vijeća Evrope i Evropske unije možemo podijeliti na one koji imaju obavezujuću pravnu snagu i djelovanje i predviđaju mehanizme putem kojih se omogućava funkcionisanje u slučaju postupanja u suprotnosti sa njihovim odredbama,³¹ i na političke međunarodne dokumente, deklaracije, preporuke i rezolucije koji nisu pravno obavezujući.³² Pored toga, standardi se postavljaju i kroz tumačenja sadržaja ovih dokumenata.³³

7. Zaključak

Problem porodičnog nasilja, kao i stvaranje pretpostavki za njegovo sprječavanje postoji svim državama svijeta. Da bi se sprječavanje realizovalo, potrebno je izgraditi jedinstven zakonodavni okvir i njegovu primjenu u praksi. Kod nas, nasilničko ponašanje je propisano kao krivično djelo, što daje jasnu poruku o značaju i ozbiljnosti problema porodičnog nasilja. Nesporna je činjenica da nasilje u svakom konkretnom slučaju predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava, te je stoga razumljivo da odgovarajući okvir za prevenciju i učinkovit tretman nasilja u porodici nude i međunarodni dokumenti i konvencije.

Nasilje u porodici nije samo privatni problem konkretne porodice, ono je

³¹ Npr. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>), UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (<https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf>), Directive 2012/29/EU (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HR>).

³² Npr. Beijing Declaration and Platform for Action (<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/01/beijing-declaration>).

³³ M. N. Simović/V. M. Simović, 152.

društveni problem, a društvo u cjelini je odgovorno za kažnjavanje nasilnika. Da bi se smanjio broj žrtava porodičnog nasilja, potrebno je više raditi na prevenciji i unaprijeđenju porodičnih odnosa, kroz razne vidove edukacija od strane nadležnih socijalnih i zdravstvenih ustanova, vladinih i nevladinih organizacija, kao i kroz razne oblike resocijalizacije nasilnika. Žrtvi porodičnog nasilja neophodno je obezbijediti adekvatnu pravnu pomoć koja je omogućena propisima. Neprepoznavanje ovog problema je jednim dijelom i posljedica nedovoljnog angažmana organa koji su dužni da se angažuju, prije svega policija i tužilaštvo. Dalje, tradicionalna poimanja rodni uloga se u našoj državi manifestuju kao prijatna za veće učešće žena u procesima odlučivanja u političkim, društvenim, i ekonomskim sferama života. Dakle, nedostatak rodne jednakosti je takođe jedan od praktičnih problema.

Međutim, i dalje postoji problem tzv. „tamnih brojki“ slučajeva nasilja u porodici, za koje se pretpostavlja da se dešavaju a koji se ne prijavljuju. Iz straha za vlastitu sigurnost i egzistenciju, kako sebe, tako i svoje porodice, žrtve nasilje prikrivaju, jer ga smatraju prvo svojom ličnom, pa i porodičnom sramotom, plaše se osvete nasilnika i nemaju povjerenja u sistem, te se odlučuju da nasilje ni ne prijave. Sve navedeno upravo predstavlja razlog da se još više govori o nasilju u porodici, da se podiže svijest o ovom problemu, da se kroz razne edukacije radi na prevenciji i sprječavanju nasilja, te da se žrtvama osigura adekvatna kako fizička, tako i psihološka pomoć.

Kada govorimo o našoj svijesti o tome ko su žrtve nasilja u porodici, potrebno je prije svega da svako od nas shvati da to nisu „tamo neki ljudi“. Potrebno je da shvatimo da žrtva nasilja u porodici može da bude svako od naših najbližih, majka, baka, brat, sestra, pa i svako od nas samih. U svako doba moramo da budemo spremni da na takve slučaje odreagujemo na najbolji mogući način, da žrtvi pružimo ruku u smislu razumijevanja, utjehe, ramena za plakanje i nekoga ko će biti uz nju tokom cijelog tog trnovitog puta. U slučaju dugoročnog nasilja u porodici, žrtvama je teško i da same sebi priznaju da su žrtve, te je potrebno mnogo volje i stpljenja da bi se postigao određeni napredak. U današnje vrijeme, kada su razni mediji i društvene mreže veliki dio naše svakodnevnice, neophodno je vršiti određeni uticaj na iste, da se o ovoj temi više govori, da se svi građani, pa i potencijalne žrtve nasilja u porodici kroz neki medijski potpomognut i interaktivan način upoznaju sa ovim problemom kao i sa svim svojim pravima i mogućnostima, kao što su besplatan SOS (RS – 1264; FBiH - 1265) telefon dostupan za sve, besplatna pravna pomoć ili određena skloništa za žrtve nasilja, odnosno sigurne kuće.

DOMESTIC VIOLENCE

Summary

This paper analyses the theoretical determination and criminological and sociopathological aspects of the violent behaviour and domestic violence. The paper is based on the determination of the term domestic violence and consequences it causes. It is also based on the criminal phenomenology and etiology of the violent behaviour. Furthermore, it encompasses the impact of the addiction diseases on the domestic violence phenomenon. The paper shows certain statistical data in regards to this type of the deviant behaviour in Bosnia and Herzegovina as well as legal framework in the Bosnia and Herzegovina and internationally.

Keywords: violence, legal framework, family, violent behaviour